

Zorgkader
6 - 12 jaar

DCD
dyspraxie
V. Z. W.
DCD

Handleiding
voor
ouders,
zorgcoördinator
en leerkracht

Werkgroep
van ouders met
kinderen met DCD
én
professionelen.

www.dyspraxis.be | info@dyspraxis.be

Tips

- Bespreek de aanpassingen met alle leerkrachten, want ook de momenten van maaltijd, speeltijd, knutselactiviteit, opvang en sportlessen zijn van belang.
- Bespreek de aanpassingen ook met het kind. Voor oudere kinderen bespreek je de diagnose en aanpassingen ook best met de klasgenoten (als het kind hiermee akkoord is) om de moeilijkheden, maar soms ook de hulpmiddelen naar de klasgroep aanvaardbaar te maken.
Er zijn vaak aanpassingen die voor alle kinderen zinvol zijn. Zo voelt het kind met DCD zich geen buitenbeentje.
- Bespreek reeds gemaakte afspraken met de leerkracht van het volgende jaar. Bouw verder op de afspraken van de leerkracht van vorig jaar.
- Zorg voor een duidelijke communicatie. Ga na of iedereen op dezelfde golflengte zit. Doe dit ook met het kind: vertrouwen van het kind in de leerkracht is erg belangrijk.
- Leer het kind hoe het zelf met leerkrachten en andere begeleiders kan communiceren. Er zijn kinderen die hun vragen niet mondeling durven stellen, maar misschien wel op een briefje of per mail. Het helpt ook als de leerkracht eens per week polst of alles goed loopt.
- Ga er vanuit dat het kind meestal niet in staat is om op een normaal tempo motorische taken te realiseren. Alle aspecten van het schools gebeuren waar handelingsinzicht bij te pas komt, verlopen moeizamer, trager en minder correct. Om een vaardigheid aan te leren is het belangrijk om deze in deelstappen uiteen te halen en stap voor stap in te oefenen. Verbale sturing tijdens de uitvoering van elke deelstap is aangewezen.
- Naast het organiseren van zijn motorische *bewegingen* (denk maar aan een kast open te doen als je je handen vol hebt) zien we ook veelal stoornissen op het gebied van het organiseren en structureren van (complexe) *opdrachten* en ook het uitvoeren daarvan. Samen met het kind een planning van het takenpakket opmaken (stappenplan) vormt een grote hulp.

- Bij het zoeken naar de juiste hulpmiddelen, is het belangrijk om steeds de zelfredzaamheid op lange termijn in het oog te houden. Oplossingen waarmee het kind na korte of lange tijd alleen verder kan, zijn te verkiezen boven oplossingen waar hulp van een ouder of leerkracht nodig zal blijven. Vb als je wil aanleren hoe je een studieplanning maakt en leesbaar schrijven is een groot probleem, kan je beter kiezen voor een planning op PC. Voor een leesbare, handgeschreven planning zal misschien altijd hulp nodig zijn. Bij een planning op de PC kan de aandacht gaan naar het leren plannen en kan het kind dit later zelfstandig.
 - Reflecteer regelmatig of een hulpmaatregel (nog) het effect heeft dat je zoekt.
 - Om het kind gemotiveerd te houden, is extra aandacht voor de sterke kanten belangrijk en is het goed om hier ook extra tijd te voorzien.
- Zorg voor succes-ervaringen!

DCD in het basisonderwijs

In elke leeftijdsfase kan een kind met DCD voor nieuwe problemen komen te staan. De oorzaak van de motorische problemen kan niet weggenomen worden, maar ze kunnen er wel mee leren omgaan.

Het helpt als ze hun eigen 'gebruiksaanwijzing' kunnen maken en daarbij hun sterke kanten leren benutten. Dat zijn de sleutels tot het verminderen van de last en het mogelijk maken van successen, waarop een gepaste school- en beroepskeuze gemaakt kan worden.

● **Motoriek**

Bij DCD draait alles rond motoriek. Ons hele leven is doordrongen van bewegingen, bewegingen die samen een handeling worden met een tijd-ruimtelijke component en de intentie er iets mee te bereiken.

Kortom, coördinatie! En laat dat nu net het grote struikelblok zijn van kinderen met DCD.

Kinderen met DCD leren niet spontaan. Een simpele handeling zoals springen, knippen, schrijven.... is bij deze kinderen een heuse opdracht!

Het vraagt veel inspanning om deze vanzelfsprekende handelingen aan te leren.

Kinderen met DCD handelen meestal erg bewust en juist dat vraagt veel van hen. Eens ze een handeling onder de knie hebben, mag je er niet altijd vanuit gaan dat ze deze voor altijd kunnen.

Hun automatiseringsvermogen is beperkt waardoor herhaling nodig is.

Zelfs als ze een vaardigheid geautomatiseerd hebben, is de uitvoering meestal houterig en onhandig. Bovendien hebben kinderen met DCD vaak een lagere spierspanning (hypotonie) waardoor ze gemakkelijker doorzakken, hangen of extra steunpunten zoeken.

Tips

- Geef ze tijdens een luistermoment de tijd om even door te zakken en zo hun spieren rust te gunnen. Zo kunnen ze terug flink rechtop zitten als het echt nodig is. Laat dit onopvallend gebeuren bv een groen kaartje aan het bord wanneer het mag.
- Ga er niet vanuit dat alles vanzelfsprekend gaat en help hen door de vaardigheid verbaal te sturen bv. zeg niet: "boekentas legen" maar zeg: "leg je agenda op de bank, je huiswerkschrift op mijn tafel en je zwemzak aan de kapstok." Herhaal dit voldoende lang en leer ondertussen aan om zichzelf verbaal te sturen. Zo zal het kind uiteindelijk zijn boekentas zelfstandig leren leeg maken.
- Geef ze voldoende tijd.
- Moedig hen aan, ook al is het eindresultaat niet zoals verwacht en is de teleurstelling achteraf groot.
- Geef ze de kans hulpmiddelen te gebruiken en leer hen ook deze te gebruiken.

- Zorg voor een uitgangshouding met voldoende steunmogelijkheden
bv. knippen gaat beter als het kind met de onderarmen steun neemt op de tafel of sokken aandoen gaat beter als het kind zit, of rechtstaat met de rug tegen een muur. Het verplaatsen van voorwerpen door ze te schuiven in plaats van te tillen, geeft ook een meer gesteunde beweging en gaat dan vaak gemakkelijker. Bv. Laat de letters over de tafel schuiven - tegen een blok/latje - in plaats van ze op het letterdoosdeksel te laten leggen.
- Zwaardere voorwerpen roepen meer weerstand op, het verhoogt het zintuiglijk gevoel van het bewegen (kinesthesie).
Bij het gebruiken van zwaardere voorwerpen zal het effect op het motorisch leren groter zijn. Bv schrijven met een wat zwaardere pen is beter dan met een lichte pen; balspelen met een zwaardere bal geven beter gecontroleerde motorische activiteit dan spelen met een te lichte bal.
- Een beweging die iets meer weerstand krijgt, verloopt meestal ook beter.
Zo zal schrijven met een potlood beter resultaat geven dan schrijven met een balpen. Ook het schrijven op een zachte onderlaag geeft meer weerstand dan schrijven op een harde onderlaag waardoor kinderen een betere controle hebben.
- Té traag bewegen is niet aangewezen. Een wat snellere beweging voorkomt het aarzelend en houterig bewegen
- Kleinere bewegingen gaan meestal beter dan grotere bewegingen. Hier geldt niet de gangbare regel dat kinderen specifieke bewegingen leren vanuit een grote beweging naar een kleine beweging.
Bv. tekenen op een papier vanuit pols en vingers en met steunname van de voorarm kan soms gemakkelijker zijn dan tekenen vanuit de schouder op een bord. Dan heeft het kind minder steunpunten.

Zorg dus voor relatief kleine bewegingen met relatief grotere en zwaardere voorwerpen in een uitgangshouding waarbij het kind zoveel mogelijk kan steunen.

● Organisatie

Net zoals motorisch plannen moeilijk is voor kinderen met DCD, is ook het algemeen plannen niet eenvoudig. Ze zijn vaak weinig georganiseerd. Het inschatten van tijd en plaats maar ook structuur brengen in het dagelijkse leven, vraagt inspanning en werk. Structuur en organisatie geeft rust en overzicht. Hiermee bedoelen we vooral vaste plaatsen voor materiaal (bv gsm, sleutels, zwemzak, boekentas...) vaste routines (bv als je thuis komt, hang je je jas aan de kapstok, neem je je boekentas en zet die op zijn plaats) vaste tijdstippen om aan je huiswerk te beginnen, enzoverder...

Tips algemeen

- Ze weten best wat gaat komen, zodat ze het een plaats kunnen geven en zich kunnen voorbereiden. Daarbij kan een extra kalender helpen. Teveel op voorhand kan soms voor verwarring zorgen
- Zorg bij uitstappen voor een vaste ontmoetingsplaats. Ze raken sneller dan anderen de weg kwijt. Geef hen een telefoonnummer mee of zorg voor een buddy.
- Leid de kinderen rond op school. Gebruik pijlen of kleuren in de gang én picto's op deuren en muren om ze zelf de weg te laten vinden.
- Geef hen een werkplek waarbij ze zich niet langs anderen moeten wringen om naar hun plaats te gaan. Zorg voor een opgeruimde klas.
- Plaats de kinderen frontaal - liefst vooraan en niet schuin - aan het bord.
- Nuances in een opdracht of afspraken worden niet altijd opgepikt. Wees éénduidig in je opdracht of opgave.
- Een studybuddy of werkhuisje of een koptelefoon biedt hulp om afleidende prikkels te beperken.
- Meervoudige opdrachten splits je beter op in deelopdrachten of werk met kleuren zodat die deelopdrachten duidelijk worden. Geef de verschillende stappen in punten én visueel weer. Bv stappenplanner
- Heel wat tips en info over organisatie vind je op <https://www.pinterest.com/dyspraxisvzw/organisatie>

Tips

- Maak een checklist aan het bord om visueel te maken wat in de agenda en in de boekentas moet. Laat de checklist de hele dag hangen.
- Geef mappen, schriften en boeken van éénzelfde vak éénzelfde kleur. Gebruik die kleuren ook in de agenda of op het bureaublad op de pc.
- Ordening in de bank kan je vereenvoudigen door bv in de bank vakjes met tape te maken en daar een foto te kleven van wat daar moet liggen. Of gebruik een vensterbank in de klas of een extra rekje of ...
- Maak gebruik van Post-its in het leer- of werk- of leesboek om de pagina sneller terug te vinden.
- Gebruik ruime banken op goede hoogte die open kunnen of open zijn aan de voorkant. Dit laatste heeft de voorkeur omdat anders het materiaal bij het openen van de bank eraf rolt.
Beperk het aantal voorwerpen op de bank tot het minimum. Laat het kind op een vast tijdstip opruimen en geef daar tijd voor.
- Probeer het gewicht van de boekentas tot een minimum te beperken. Laat een buddy helpen bij het maken van de boekentas. Een boekentas met vakken biedt meer structuur en laat toe hun brooddoos en drinkbus apart te steken wat ongelukjes kan voorkomen.
- Het is handig om gebruik te maken van 1 grote kaft, waarin plaats is voor brieven, de planning, toetswijzers... Een kaft met een hendel is makkelijker te openen en te sluiten. Leitz heeft een map waar de hendel tot 180 graden kan draaien. Het kan ook aangewezen zijn om een kartonnen map zonder flappen of elastiek in de boekentas te stoppen om alle last-minute-zaken in te steken op het einde van de dag.

● Concentratie

Omdat veel handelingen niet geautomatiseerd zijn, moeten kinderen met DCD veel aandacht geven aan het uitvoeren van deze handeling. Zij hebben moeite om tegelijkertijd te luisteren naar een gegeven opdracht.

Bv. tijdens het vullen van de boekentas laat de juf nog even weten dat ze hun zwemzak niet mogen vergeten.

Een kind met DCD zal dat niet gehoord hebben. Kinderen met DCD worden er dan ook vaak onterecht van beschuldigd "geen inzet" te tonen.

Omdat kinderen met DCD extra aandacht moeten geven aan het uitvoeren van handelingen zijn ze ook sneller vermoeid dan leeftijdsgenoten.

Tips

Algemene tips vind je bij organisatie terug.

● **Schrift**

Om te schrijven moet een kind ruimtelijk inzicht en een goede controle van de fijnmotorische bewegingen hebben. We zien bij kinderen met DCD een trager tempo en ze moeten meer aandacht en energie besteden aan de lettervormen en de letterverbindingen. Ondertussen moeten ze ook nadenken over leestekens, spelling, hoofdletters, ...

We vragen dus heel wat van kinderen met DCD.

Tips algemeen

- "Oefening baart hier NIET steeds kunst", integendeel, het creëert tegenzin!
- Laat de kinderen niet extra schrijven.
- Ontneem geen ontspanning om dingen af te werken, integendeel, ze hebben nog meer nood aan ontspanning omdat hun inspanningen vaak hoger liggen dan normaal.
- Maak gebruik van invulblaadjes, dit reduceert de tijd die ze besteden aan schrijven.
- Laat hen bij dictee enkel de "sleutelwoorden" schrijven, in een vooraf geschreven of getypte tekst.
- Maak fotokopieën van notitiebladen of geef ze een kopie van de verbeter sleutel.
- Geef opdrachten en taken door op papier, in plaats van te laten overschrijven van het bord. Dit voorkomt het overnemen van spijtige fouten!
- Gebruik over de hele school dezelfde indeling voor wat betreft de hoofding met naam, datum, titel,... Best laat je het kind de naam links bovenaan schrijven omdat hij dan de juiste werkrichting gebruikt (minder kans op spiegelen).
- Je kan een geschreven stempel met de voornaam en naam van het kind laten maken zodat het kind even snel klaar is als de andere kinderen met zijn naam juist op het papier.

● Schoolagenda invullen

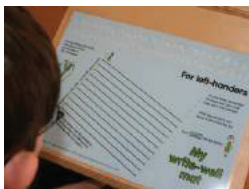
- Geef voldoende tijd om de agenda goed te kunnen invullen.
- Zet de instructies op bord, laat deze de hele dag staan en geef niet op hetzelfde moment nog andere mondelinge instructies.
Dat is teveel tegelijk.
- Voorzie de agenda eventueel online of laat de leerkracht hem invullen.
- Een dagelijkse controle van de leerkracht is aangewezen.
- Maak gebruik van een bladwijzer of paperclip (deze valt er minder snel uit) in de agenda.
- De leerkracht kan aan het bord een lijst met foto's van de boeken en/of schriften die nodig zijn bij de huistaak ophangen. Zo heeft iedereen altijd alles bij, ook de andere klasgenoten

● Schrijfhouding

- Zorg voor goed schrijfmeubilair, een goede verhouding tussen tafel en stoelhoogte (knie in een hoek van 90°).
- Zorg dat de voeten kunnen steunen op de grond. Voorzie eventueel een voetenbankje of voetsteun.
- Laat kinderen met DCD met hun buik tegen de tafel leunen. Dit geeft een extra steunpunt.
- Voorzie voldoende tafelplaats om te schrijven, zodat beide voorarmen op het tafelblad kunnen steunen. Voorzie eventueel een uitsparing in de tafel.
- Het schrijfblad dient schuin te liggen. Het kind zit aan de schrijftafel en legt de armen op de tafel met de handen in elkaar gevouwen, er wordt een driehoek gevormd door beide armen en het lichaam. Als je rechtshandig bent leg je het schrijfblad in de richting van de rechterarm, voor linkshandigen in de richting van je linkerhand, zo ligt het in de juiste richting.
- Zet een linkshandige en een rechtshandige niet samen aan een tafel of zorg ervoor dat hun schrijfhand dan aan de buitenkant is.

● Schrijfhand

- De schrijfhand moet onder de schrijflijn liggen. De pols mag niet gebogen worden.
- De pols moet steunen op tafel. Leg eventueel een klein geplastificeerd of geribbeld kartonnetje onder de pinkrand van de schrijfhand, zodat het kind zijn hand glijdend kan verplaatsen.
- Laat de niet-schrijvende hand het blad fixeren. Gebruik eventueel een motiverend middel: geef een kleine sticker die het kind goed moet wegsteken onder deze hand gedurende de volledige schrijftaak. Als dit lukt mag hij het stickertje houden.

● Pengreep en schrijfmateriaal

- Zoek een functionele pengreep, dus een pengreep waarmee het kind kan schrijven en dat is niet altijd de klassieke driefingergreep.
- Gebruik een balpen die wat weerstand biedt bv een schrijfstift of een potlood.
- Gebruik schrijfmateriaal met een dikker lichaam.
- Hoe zwaarder de balpen of pen, hoe beter.
- Laat het kind verschillende soorten schrijfmateriaal uitproberen. Wat voor de ene goed is, is dat niet altijd voor de andere.

- De 3-puntsgreep kan je best aanleren door gekleurde stickers op de 3 kanten van het potlood te kleven waar het potlood vastgehouden wordt.
Het kind moet dan proberen om de stickers te verstoppen met de duimtop, de wijsvingertop en de zijkant van de middenvinger.
- Een penlichaam dat driekantig of zeskantig is, geniet de voorkeur.
- Een penlichaam dat een lichte ruwheid heeft ter hoogte van de vingergreep (eventueel zelf antislip aanbrengen) is beter.
- Een stootband voor de vingers op 2 cm van de penpunt (bv. een elastiekje rond de balpen) kan helpen tegen het wegschuiven en het kind zal leren zijn potlood niet te dicht bij de punt te pakken.
- Laat hen niet schrijven met een vulpotlood, die punten zijn te fijn en breken te snel. Uitzonderingen zijn Lamy en Stabilo.

- Het gebruik van een rubber onderlegger verhoogt de weerstand bij het schrijven (dik karton kan ook).

● Verbale expressie

Naast de motorische problemen op het gebied van de handvaardigheid en de groot-motorische vaardigheden hebben kinderen met DCD het soms ook moeilijk met de snelle en verfijnde motoriek bij het spreken.

Tips

- Geef kinderen tijd om zich uit te drukken.
- Sommige kinderen moet je aanmanen trager te spreken.
- Vooraf even kort denken over wat ze willen uitdrukken, kan hen helpen.
- Laat de kinderen een steekkaart of power point gebruiken tijdens spreekbeurten. Laat hen al eens alleen oefenen met de leerkracht om de stress er wat af te halen.
- Vraag hulp aan een logopedist als de spraakmoeilijkheden uw kind hinderen in het dagdagelijks leven.

● Leren lezen

Voor sommige kinderen met DCD vormt het “leren lezen” een probleem. Lezen vraagt een snel kunnen verwoorden (verklanken, luidop of stil) van waargenomen letter-beelden die in groep en in een bepaalde volgorde staan (= een woord). Zo zien we dat kinderen soms moeilijk tot vlot lezen komen; ze blijven spellend lezen, stillezen en herhalen nadien het volledige woord. Bovendien wordt het luidop lezen soms bemoeilijkt door een slappe en trage articulatie.

Daarnaast zien we bij kinderen met DCD - vooral diegene met visuomotorische (= het samenspel tussen wat ze zien en wat ze met hun handen kunnen doen) en ruimtelijke moeilijkheden - dat zij moeite hebben met het consequent werken van links naar rechts.

● Spelling

De problemen met spelling zijn bij kinderen met DCD (zonder bijkomende leerstoornis op vlak van spelling) secundair: omdat het kind al zijn aandacht nodig heeft voor het schrijven, heeft het geen aandacht over voor de juiste schrijfwijze.

Tips

- Laat hen toe om teksten te schrijven met een tekstverwerkingsprogramma zoals bv Word (heeft een zéér goede spellingscontrole) of Sprint.
- Verplicht hen om de spellingscontrole te gebruiken, plak een sticker op de PC om hen er aan te herinneren.
- Geef meer tijd en laat stappenplannen/hulpkaarten met de regels gebruiken, ook voor toetsen. Voor hen blijft de automatisatie van spellingsregels moeilijk.
- Pas de quoterings aan:
 - Trek geen punten af voor spellingsfouten wanneer ze een opstel schrijven en het vooral over de inhoud gaat.
 - Verdeel de te verdienen punten in punten voor spellingsregels en bv. punten voor moeilijke woorden, of andere samenstellingen.
- Laat ze gebruik maken van invulteksten.
- Laat een lijn tussen elke zin, om correcties gemakkelijker te maken.
- Een abc kaart kan helpen als de automatisatie van het alfabet nog niet voldoende is (bv bij alfabetisch rangschikken).
- Laat hen langer (3de/4de leerjaar) gebruik maken van hulplijnen zodat ze niet moeten nadenken over de grootte van de letters.

● Wiskunde

Bij kinderen met DCD zien we soms moeilijkheden met wiskunde.

- Het hanteren van materialen (gradenboog, passer, splitskaartjes...).
- Het "lezen" van ruimtelijke figuren, voorstellingen, tabellen of schema's,...
- Het schetsen of tekenen van figuren is moeilijk.
- De visueel-ruimtelijke problemen hebben een weerslag op het inzicht in bv de getalstructuren, getallenlijn, richting van de wijzers van de klok,...
- Beperkingen in de flexibiliteit bij het denken, het kunnen variëren in oplossingswijzen is vaak moeilijk.
- Ze kunnen vaak moeite hebben met de volgorde van stapjes binnen één bewerking bv. $8 + 5$ is eerst 5 splitsen, dan $8 + 2$ en dan $10 + 3$
- Daarnaast hebben kinderen met DCD een probleem met automatiseren in het algemeen, dus ook het automatiseren van rekentechnieken zoals splitsingen, tafels...

Tips algemeen

- Voor de eerste klassen kan een rekenrolrek of telraam handig zijn.
- Geef hen meer tijd, zowel bij het oplossen van taken als bij het antwoorden in de klas,... zij moeten de dingen meer beredeneren dan de anderen.
- Reduceer bij taken de hoeveelheid, zij werken gemiddeld dubbel zo lang om de gevraagde taak af te werken.
- Goed gestructureerde nota's zijn noodzakelijk, even als structuur op het bord.
- Geef de opdrachten op een fotokopie, zo vermijd je overschrijffouten en dus ook foute oplossingen.
- Voorzie, na lang stilliggen van bepaalde leerstof, een klein moment van opfrissing.
- Vereenvoudig de rekentaal bv. vermenigvuldigen wordt maal.
- Wees voorzichtig met beloningssystemen zoals tafeldiploma of rekenkampioen. Ga creatief om met in de verf zetten van talenten bv. geef eens een diploma voor de meest behulpzame van de klas.
- Geef stappenplannen en laat hen formules in een flappenmap gebruiken.

● Toepassingen

- Gelijktijdig verwerken van meerdere gegevens is moeilijk, splits daarom de oefening op.
- Werk met kleuren (Fluo kleurpotloden Stabilo, Ava).
- Teken tabellen op voorhand, zet deze niet op de achterkant maar bij de vraag of op een apart blad dat je ernaast legt.
- Geef voldoende schrijfruimte en een extra kladblad.
- Tolerantie naar antwoordzin.
- Laat ze uitrekenen op een rekenmachine.

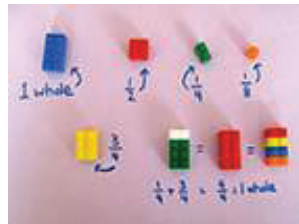
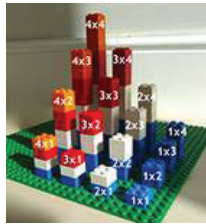

● Getallenkennis

- Bij het lezen of schrijven van grote getallen: leer hen telkens groepjes van 3 te maken van achter naar voor en gebruik spatie ipv puntjes Vb 10 000
- Splits meervoudige opdrachten op.
- Werk met kleuren: markeer eventueel komma's. Markeer de H, de T en de E, liefst in de kleuren van het MAB materiaal.
- 'voor' en 'achter' op een getallenlijn is moeilijk, gebruik groen (de start) en rood (het einde) om li en re aan te duiden.

● Tafels

- Verstevig de tafelkaartjes door ze te kleven op karton of maak ze magnetisch.
- Gebruik per maaltafel één kleur in de kaartjes en geen maaltafelrooster. Dit vraagt een sterk ruimtelijk-visueel inzicht.
- Steek de tafelkaartjes per maaltafel in een gekleurd doosje conform aan de kleur van de maaltafel. Paperclips zijn onhandig om de tafels samen te houden.
- Schrijf de tafels op Lego- of Duplo blokjes, zo blijven ze bij elkaar en zijn ze beter hanteerbaar (groter en zwaarder).
- Andere tips kan je vinden op Pinterest bij vzw dyspraxis.

● Hoofdrekenen

- Laat hen altijd tussenstappen noteren. Geef hiervoor voldoende ruimte of laat hen de tussenstappen modndeling verwoorden wanneer er ook schrijfproblemen zijn (vb in de zorgklas).
- Laat hen bepaalde oefeningen cijferen of met rekenmachine uitvoeren.

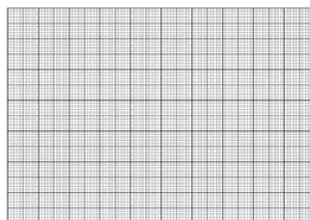
● Cijferen

- Maak gebruik van ruitjespapier van 1 op 1 cm. (Hema, Action)
- Zet de oefeningen klaar zodat ze geen fouten kunnen maken bij het kopiëren van de opdracht.
- Eventuele komma's markeren in de opgave.

● Metend rekenen en meetkunde

Moeilijkheden met metend rekenen vallen op omdat dit het meest met fijne motoriek te maken heeft.

- Geef meer tijd om te tekenen. Leer hen om een lijn, hoek of figuur steeds in de hoek van een ruitje (van het ruitjespapier) te beginnen.
- Hanteer een tolerantie van 3 à 4 mm bij het tekenen van lijnstukken, hoeken,...
- Hanteer een tolerantie bij het meten van hoeken van 3 à 4 graden.
- Laat hen blokkenbouwsels nabouwen, eventueel op een draaiende schijf bv. een kaasplank.
- Teken eventuele tabellen op voorhand. Zet deze niet op de achterkant van de opdracht.
- Geef voldoende schrijfruimte en een extra kladblad. Bladen met grote ruitjes van 1 cm op 1 cm zijn het meest aangewezen.

- Gebruik een lat, gradenboog of geodriehoek (eventueel met antislip) en leer hen om de hele hand erop te leggen of de vingers te spreiden en hun lat goed in het midden vast te nemen.
- Splits meervoudige oefeningen op (in een A en B).

● Klokkezen

Sommige kinderen hebben ernstige problemen met plaatsbepaling in circulaire volgorde... Ze kennen de richting voor en achter niet.

Het wisselen van analoog naar digitaal klokkezen verloopt bijzonder moeilijk. Naast de tijd zijn ook andere tijdsgebonden begrippen moeilijk.

- Gebruik over lessen en jaren heen dezelfde terminologie bij het klokkezen (niet "na" en "over" door elkaar).
- Kleur de linker helft van de klok groen (voor) en de rechter helft rood (over).
- Soms is een digitaal uurwerk de oplossing.
- Gebruik de termen "5 voor half 6" of "5 over half 6" niet.
- Tijdsgebonden begrippen : De volgorde van de week, seizoenen, maanden, begrippen als trimester, semester, ...
Een duidelijk schema maken en ophangen in de klas en thuis kan goed helpen.

● Wereldoriëntatie

Vaak zijn er problemen met ruimtelijke voorstelling, waardoor veel kinderen moeite hebben met voorstellingen via geografische kaarten of schema's, enz....:

- Situering van plaatsnamen op kaart.
- Oriëntatie op een kaart of stadsplan.
- Reliëfvoorstellingen, omzetten van twee- naar driedimensionaal en omgekeerd.
- Gericht opzoeken in een atlas.
- Lezen van schematische kaarten.
- Op blinde kaarten werken is niet haalbaar.
- Verliezen tijd bij kleuren, knippen, plakken en tekenen.
- Het gebruik van tijdslijnen bij geschiedenis is moeilijk.

Daarnaast zien we dat deze kinderen ook problemen hebben met de technische/ motorische vaardigheden die soms gevraagd worden.

Tips

- Voorzie een bladwijzer, bladlint in de atlas.
- Voorzie post-its die ze bij de juiste kaart kunnen klevan.
- Vergroot bepaalde delen van een kaart uit.
- Vraag de verbeter sleutel bij zelf in te vullen kaarten of tekeningen.
- Gebruik geen blinde kaarten maar kleur ze in of geef één referentiepunt.
- Promoot samenwerken met klasgenoten. Verdeel de taken zelf als leerkracht en zorg dat de leerling met DCD geen motorische taken krijgt.
- Voorzie een tijdslijn, eeuwenband, periodenband die aan de muur blijft hangen.
- Werk zeer visueel: gebruik veel beeldmateriaal in kleur.

● Frans en andere talen

Bij vreemde talen zijn er soms problemen met het aannemen van een andere structuur eigen aan de vreemde taal. Hier vraagt analyse van de zinsbouw meer tijd dan normaal verwacht, de zinsontleding verloopt eveneens moeilijk. De kinderen schrijven veelal de woorden fonetisch.

Ze zoeken overal structuur maar in vreemde talen is dat moeilijk te vinden. (Denk maar aan het woordje aujourd'hui - ojourdwie)

Automatiseren van nieuwe woordenschat of zinsbouw vraagt ook hier tijd en inspanning.

Tips

- Oefen regelmatig of geef goed op voorhand mee naar huis zodat ze thuis al vroeg kunnen beginnen oefenen.
- Ook bij vreemde talen is het vaak handig de pc te gebruiken.
- Maak gebruik van hulpprogramma's zoals bv. Sprinto
- Vraag de taal enkel mondeling te studeren. Kopiëren van een vreemde taal is vaak al moeilijk, wees heel tolerant voor schriftelijke oefeningen.

● Toetsen

Hier stuiten we meestal op het probleem van het “tempo”.

Kinderen met DCD hebben meer tijd nodig, ongeveer een 30 %, om meervoudige opdrachten te analyseren, materiaal te hanteren, woorden of cijfers neer te schrijven...

Best vragen we ons af of we met de toets, zoals hij is opgesteld en wordt afgenomen, ook echt meten wat we willen weten. Bv “onderstreep het werkwoord in deze zinnen”. Het hanteren van een lat vraagt al zo veel dat de opdracht mislukt.

Tips bij het studeren

- Verdeel de studeerplanning over verschillende dagen zodat het kind in kleine stukjes kan studeren. Het is vaak beter 4 keer 15 minuten studeren, dan in één keer een uur. Hoe meer herhaling, hoe beter de leerstof blijft hangen.
- Zoek naar de beste studiemethode voor dit kind. Sommige kinderen werken graag met mindmaps, anderen maken liever een samenvatting, anderen leren beter luidop, of horen liever hun les voorlezen...

- Voorbereidingen van het studeren die op PC werden gemaakt en geoefend, uitprinten en meegeven naar school. Bv Bij het inoefenprogramma overhoor wordt er na het oefenen een samenvatting gegeven waarbij bv het aantal fouten en de oefentijd op staat.
- Bij grote toetsen: het pakket te leren leerstof aanpassen naar wat echt belangrijk is.

Tips bij de toets

- Afbakening van elke vraag door een dikke zwarte lijn, biedt hulp om overzicht te krijgen op het blad.
- Geef extra uitleg bij de opdrachten. Maak het duidelijk als een vraag bestaat uit verschillende vragen of opdrachten.
- Lees samen met de leerling de toets door zodat alles goed begrepen is.
- Markeer de belangrijkste woorden en leer hen aan dat zelf te doen.
- Geef hen 30 % meer tijd, laat ze liever vroeger beginnen dan langer te werken.
- Laat ze eventueel in een apart lokaal werken zodat ze in alle rust hun toets kunnen maken en niet opgejaagd worden als andere kinderen hun toets al afgeven.
- Reduceer bij grote toetsen het aantal vragen per toets. Hun concentratie vermindert snel naar het einde toe.
- Laat de toetsen nooit overschrijven maar voorzie invulbladen of een digitale toets op stick.
- Teken eventueel op voorhand de tabellen. Zet de tabellen niet op de achterkant van het blad.
- Zet bepaalde oefeningen klaar bv. cijferen, maaltafels,...
- Geef hen de kans toetsen mondeling af te leggen of te verduidelijken.
- Markeer geen spellingsfouten met de verbeterkleur als het niet om een spellingstoets gaat en trek daar dan ook geen punten voor af.
- Vermijd zoveel mogelijk toetsen in de vorm van kruiswoordraadsels, verbindopdrachten...
- Laat hen de hulpkarten of stappenplannen van in de les gebruiken.
- Kijk de toets na als ze indienen, om te zien of alles ingevuld is. Stuur hen terug om overgeslagen vragen toch op te lossen. Kinderen met DCD kunnen heel wat moeite hebben met de bladstructuur of vergeten de achterkant in te vullen.
- Schrijf, ongeacht het cijfer, een positieve beoordeling voor inzet. Verbeter met groen ipv rood, dat komt minder hard over.
- Hou rekening met hun inzet, vaak hebben ze er meer voor gewerkt dan klasgenoten.

● Computer

Het gebruik van de pc houdt niet in dat kinderen niet moeten leren schrijven: het gaat erom dat ze leesbaar noteren en uit leesbare notities kunnen studeren! Het corrigeren verloopt ook minder slordig op digitale notities. Kinderen met DCD krijgen met digitale invulblaadjes de mogelijkheid om alle leerstof te verwerken, zonder veel energie te verliezen aan het schriftbeeld. Voor wiskunde bestaan aparte programma's voor meetkundige toepassingen bv. geogebra, dit is een gratis programma. (www.GeoGebra.be) De pc biedt eveneens de mogelijkheid om op een geordende en goed gestructureerde wijze informatie bij te houden. Ook het leren plannen kan eenvoudiger met een elektronische agenda.

● Wanneer een pc inschakelen

Dit is echt individueel bepaald. Sommige kinderen doen dit vanaf het eerste leerjaar, andere kinderen pas in het vijfde leerjaar. De belangrijkste factor is de motorische mogelijkheden van het kind: hoe ernstiger de beperkingen in het leesbaar schrijven, hoe vroeger en hoe intensiever het gebruik van de computer. Belangrijk hierbij is zeker op tijd starten zodat ze voldoende vaardig ermee om kunnen gaan voor ze naar het secundair onderwijs over gaan.

Wij raden aan om de computer in te schakelen vanaf het moment dat de schrijfmotoriek de prestaties negatief beïnvloedt. Gebruik een potlood of een pen zolang het geven van meer tijd of minder opgaven, meer plaats op het blad, ... voldoende compensatie is. Maar houdt er rekening mee dat het schrijftempo en de hoeveelheid leerstof steeds toenemen. Bovendien verloopt niet enkel het schrijven trager en moeilijker, maar ook het klaarleggen van boeken, bladeren, organiseren van de schoolbank, enzo... kunnen een probleem zijn. Het leren werken met pc, leren typen en zoeken naar praktische oplossingen neemt soms maanden tijd in beslag. Begin dus op tijd met de voorbereidingen.

● Gebruik van de computermuis

Kinderen met DCD missen soms wat handigheid om een muis te bedienen: de dubbelklik moet te snel gaan, de muis verschuift bij aanklikken of ze hebben moeite om de cursor nauwkeurig te zetten. Een roller-ball of trackball kan helpen.

Een trackball kan je zien als een omgekeerde muis. Door met de vingers het balletje te bewegen, wordt de cursor op het scherm verplaatst. Om een muisklik uit te voeren, laat je het balletje los en klik je op de muisknop. Op die manier worden bewegen en klikken twee verschillende acties.

Tips

- Sommige kinderen werken liever met de touchpad van een laptop in plaats van met de muis.
- De snelheid van het reageren van de muis (snelheid dubbelklikken) of het reageren van je touchpad kan je instellen via instellingen en daarna op muis of touchpad.
- Leg de muismat ver genoeg op je bureau zodat de voorarm goed kan steunen. Een klassieke pc-tafel biedt daarvoor geen ruimte.
- Vanaf Windows 7 kan je via instellingen de muiseigenschappen zelf instellen zoals de snelheid maar ook de grootte en de kleur van de cursor.

● Toetsenbord

- Er bestaan vereenvoudigde toetsenborden zoals Clevy

- Er bestaan ook reeksen van toetsenbordstickers in verschillende kleuren bv op edupro.nl
Deze stickers kan je op verschillende wijzen gebruiken:
 - In het eerste leerjaar zijn nog niet alle letters gekend, plak de ongekende letters af met een blanco sticker.
 - Wijzig ook het lettertype op de toetsen in schrijfleeters of kleine drukletters ipv hoofdletters. Doe er doorzichtige nagellak over voor de duurzaamheid.Deze stickers kan je ook laten drukken bij www.icz.be
 - Gebruik de gekleurde stickers per vinger, per klinker of per medeklinker.
- Neem ook een kijkje op <https://www.pinterest.com/dyspraxis>

● Leren typen als vervanging van schrift

De manier waarop een kind met DCD het toetsenbord gebruikt en hoe hij leert typen, is afhankelijk van de leeftijd en de motorische vaardigheden. Vergelijk nooit de typsnelheid met andere kinderen want er zijn ook nog andere aspecten waar je rekening mee moet houden: bladschikking, inspanning...

Sommige typcursussen om blind te leren typen zijn té stresserend voor kinderen met DCD vooral omwille van de tijdsdruk.

Tips

- Leer hen gescheiden typen, met de linkerhand links van de TGB-lijn en met de rechterhand rechts van de YHN-lijn.
- Met één vinger rechts en één vinger links lukt het snel; het vraagt minder inspanning en concentratie en het is tevens leesbaar in vergelijking met eigen geschreven notities.
- Vergeet nooit dat typen heel wat inspanning vraagt van je kind, laat daarom een training nooit langer dan 10 min. duren.
- Bedenk een leuke manier om het typen te oefenen. Bv. een verhaaltje schrijven, de nieuwjaarsbrieven op de pc laten maken, een mailtje sturen aan familie, elke dag een mop typen...
- In het begin kan je ook oefenen door het huiswerk al eens te laten typen. Wanneer het al wat vlotter gaat, kan het meer en meer in de klas gebruikt worden.
- "Typ 10" is een cursus voor kinderen met handvaardigheidsproblemen. Bij Typ10 ligt de nadruk op het motorisch automatiseren van de letter zonder eindeloze herhalingen en op het juist typen zonder kijken. Alle leerkanalen worden tegelijkertijd aangesproken: auditief, visueel, motorisch en tactiel geheugen. Er wordt geen tijdsdruk gegeven! Typ 10 kan je volgen in groep of bij een therapeut die hiervoor een opleiding heeft gevolgd. Info op www.typtien.be

- Een gratis typprogramma is 'Rapid Typing'. Hier zijn verschillende vingerzettingen mogelijk waaronder éénhandig typen. Ook de inhoud en de oefeningen zijn aanpasbaar, evenals de resultaatverwerking. De handleiding vind je op www.vandenbosch.be. Het programma vind je op www.rapidtyping.com
- Een ander leuk typprogramma is Pica Typen (Picatypen.nl).

● Gebruik van digitale boeken

Op www.adibib.be vind je alle info rond digitale leerboeken. Adibib beschikt over een zeer groot aantal titels. De school kan deze gratis boeken bestellen maar als ouder kan je dit ook. Is je leerboek nog niet ingescand dan kan je dit aanvragen. Bijkomend voordeel is dat deze compatibel zijn met sprint of kurzweil én ze zijn gratis als je een diagnose hebt. (bv DCD, Dyslexie,...)

 Download GRATIS ADILeerwerkboek

 FAQ ik heb een vraag

 Ontdek Eureka

 Ontvang de Letop-nieuwsbrief

 Steun onze organisatie

START HIER! Bestel **ADIBoeken** of voorleessoftware

Aan de slag met voorleessoftware en ADIBoeken

Ontvang de Eureka nieuwsbrief

● Muzo

● Muziek, liedjes en gedichtjes

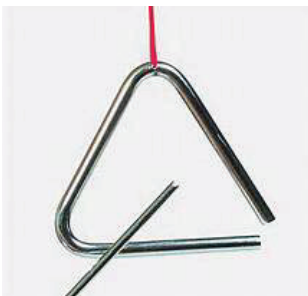
Muzikale opvoeding doet meer dan andere vakken beroep op een talent dat bij sommigen zeer sterk aanwezig is, bij anderen niet. We doen hier geen uitspraken over al dan niet een gevoel voor ritme hebben. We weten wel dat meerdere kinderen het zeer moeilijk hebben om bepaalde fluitinstrumenten te bespelen (blokfluit) vanwege de stand van de handen en de coördinatie van de vingers. Dit alles dan nog gelijktijdig uitvoeren met doseren van het blazen én het noten lezen.

- Vergeet niet dat automatisatie van liedjes en gedichtjes ook trager verloopt.
- Optreden vooraan in de klas moet een positieve ervaring zijn voor iedereen.

Tips

- Je kan de blokfluit vervangen door een melodica of een triangle of drum.
- De kennis over muziek beluisteren en muziek waarderen kan even belangrijk zijn.
- Maak gedichten en liedjes visueel.
- Voor ideeën en inspiratie adviseren we volgende website: musicamova.be

● Teken en knutselen

💡 Tips

- Quoteer naar inzet en werkhijver en niet naar het resultaat!
Benadruk meer de artistieke aspecten dan de technische.
- Maak gebruik van aangepaste hulpmiddelen zoals schaar, lijm, snijmes..
- Geef hier en daar hulp. De juf kan dit doen door het werk van het kind met DCD te gebruiken om de opdracht voor te doen. Zo heeft hij wat voorsprong zonder dat het opvalt. Als er meer hulp nodig is, laat het kind dan de taak afwerken, dat voelt emotioneel beter aan dan een taak te starten en een ander die de taak mag afwerken.
- Laat kinderen groepswork doen en verdeel op basis van talenten van ieder. Belangrijk is om hier te zoeken naar de sterke kanten van elk kind maar in het bijzonder deze van een kind met DCD vanwege de vele faalervaringen. Kinderen met DCD hebben vaak heel veel fantasie of veel humor maar zijn niet handig.
- Praktische hulpmiddelen kan je ook vinden in het zorgkader voor kleuters en op <https://www.pinterest.com/dyspraxis>.

● **Sport**

Tips

- Kleedkamerafspraken:
 - Geef elk kind een vaste plek.
 - Eventueel hulp bij het omkleden. Leer hen om hun kleren direct terug om te draaien wanneer ze binnenste buiten zijn. Zo wint men tijd om om zich aan te kleden.
 - Zorg dat het kind makkelijke kledij aan heeft.
- Dispenseren.

Vergeet niet dat deze kinderen niet spontaan leren uit hun fouten. Zeker tijdens competitieve spelletjes ontstaat er wel eens wrevel. Pas de les of taak voor het kind met DCD dan wat aan (vb. scheidsrechter spelen of scorebord bedienen i.p.v. meespelen).
- Stel duidelijke prioriteiten en doe dit in samenspraak met de ouders en het kind. Op die manier kan je haalbare doelen opstellen en doet het kind ook succeservaringen op.
- Sommige kinderen krijgen stress wanneer het voor punten is en slagen dan helemaal niet meer in de opdracht. Dan is het beter om niet expliciet te vermelden dat het toets is.
- Geef meer punten op inzet dan op prestatie.

● **Zwemmen**

De coördinatie van opeenvolgende bewegingen verloopt moeizaam. Schoolslag is een erg moeilijke zwemslag omdat de kinderen zowel op armbeweging als beenbeweging moeten letten. De nadruk ligt eerder op zelfredzaamheid dan op correcte zwembewegingen. Er moet voldoende aandacht besteed worden aan watergewenning als 'zwemmen' angst inboezemt.

Tips

- De leerkracht moet goed ingelicht worden, zeker als het om een externe zwemleerkracht gaat.
- Laat een kind nooit een oefening voordoen, als ze dit zelf niet willen.
- Inzet is belangrijker dan prestatie.
- Maak gebruik van zwemplankjes en drijfgordels.
- Het is raadzaam ze aan de kant te laten zwemmen.
- Ga mee in het water, creëer zo een gevoel van veiligheid.
- Dwing ze niet tot stappen waar ze niet klaar voor zijn.
- Sluit de les af met een speels element zodat zwemmen een leuke bezigheid blijft.
- Oefen voldoende lang de beenbeweging alvorens de armbeweging erbij te coördineren. Best eerst in ruglig met een plankje onder het hoofd, dan kunnen ze nog wat kijken naar de bewegingen.
- Om de voeten bij schoolslag in de juiste positie te krijgen, kan het helpen om teenslippers aan te doen. Zo zal het kind automatisch de voeten en tenen in de juiste positie houden.
- Voor de stappen van het aanleren, verwijzen we je naar de facebookpagina (dyspraxis vzw - notities) cfr Ten dries vzw.

● Lichamelijke opvoeding

- Zorg voor duidelijke herkenningpunten in je sportzaal zodat het kind met DCD niet verloren loopt in de chaos.
- Geef de volgorde van de rij aan. Op deze manier moet het kind met DCD niet steeds de laatste staan omdat hij het meest tijd nodig heeft om zich om te kleden.
- Wanneer de kinderen vrij op de grond moeten zitten, laat het kind met DCD dan tegen de muur steunen. Door de lagere spierspanning, zal hij moeite hebben om zonder steun te blijven zitten.
- Laat nooit een 'kapitein' de leden van zijn ploeg zelf kiezen. Het kind met DCD blijft zeker als laatste over. Laat het kind met DCD ook eens kapitein zijn, zonder dat hij dit zelf aangeeft.

● Fietsen

Naast de motorische moeilijkheden van het leren fietsen, is het ook nog eens extra moeilijk voor kinderen om te fietsen en tegelijkertijd het verkeer in het oog te houden en hierop te anticiperen.

Voor de stappen van het aanleren van het fietsen, verwijzen we naar het boek "(Psycho)motorische begeleiding bij kinderen" van Kaat Dewitte, Griet Dewitte en Wouter Carton.

💡 Tips

- Het vinden van de fiets in de stalling is niet evident. Leer ze een plaats vooraan of achteraan nemen. Het parkeren van de fiets neemt de nodige tijd (pikkel zetten, plaatsen in houder of op hangrek).
- Neem een familieslot voor de fiets (meerdere sleutels voor 1 slot) of een cijferslot (sleutel kan niet verloren gaan).
- Het plaatsen van de boekentas op de bagagedrager is een avontuur op zich: dit kan gaan van een drager, bak, zakken tot dragen op de rug. Wat je kiest is afhankelijk van het comfort van het kind. Probeer zoveel mogelijk uit.
- Voorzie bij schooluitstappen extra begeleiding. Laat het kind vooraan fietsen.
- Zorg ook bij het fietsexamen voor extra begeleiding. Wees attent voor de links- en rechtsverwarring bij de instructies.

● **Thuis**

Heel wat struikelblokken die we op school zien, krijgen we ook thuis te zien.

Veel hulpmiddelen moeten gewoon aangehouden en op dezelfde manier gebruikt of uitgevoerd worden.

Het is belangrijk dat het kind zich thuis veilig voelt en zichzelf kan zijn. Laat hen eens onderuit in de zetel zakken, gun hen de rust voor tv, verwacht niet dat ze gaan voetballen na een zware schooldag. Soms is het gewoon genoeg geweest.

Besef dat ze ergens met hun frustraties naartoe moeten en ze die misschien alleen thuis durven uiten, bij de personen die ze echt graag zien.

Thuis kunnen de gevolgen van DCD ook een zware last zijn.

Ook hier is het belangrijk structuur, organisatie en een goede communicatie te garanderen. Dit start al bij het opstaan, (hoe staan we op, hoe poetsen we onze tanden, hoe zitten we aan tafel, wanneer vertrekken we, wanneer doen we wat,...) en vraagt duidelijke afspraken. Duidelijkheid geeft gemoedsrust en geeft een beter gevoel.

Hulpmiddelen (zoals een extra kalender op de koelkast, een tekening in de badkamer) geven hen de mogelijkheid dagdagelijkse activiteiten zelfstandig te doen op hun manier.

Er bestaan duizenden hulpmiddeltjes, te veel om op te sommen. We raden aan zeker onze Facebook en Pinterest pagina's te volgen. Wij geven daar regelmatig nieuwe tips. Ook niet onbelangrijk is de Facebook groep van "ouders van kinderen met DCD". Veel vragen worden daar gesteld en beantwoord door ons en andere ouders. Anekdoten uit het leven gegrepen en adviezen van ervaringsdeskundigen zijn een bron van waardevolle informatie. Uiteindelijk is elke ouder ervaringsdeskundige, u evengoed.

Lotgenoten kunnen elkaar waardevolle tips geven en soms concreter helpen dan boeken. Luister vooral naar je kind, ook zij geven vaak de antwoorden op veel vragen. Ga voor een open communicatie met je kind, ontdek samen de mogelijkheden om het voor iedereen zo aangenaam mogelijk te maken want ze blijven toch onze strategische probleemoplossers met een hart van goud.

Tips

Op <https://www.pinterest.com/dyspraxis/> vind je volgende mappen:

- Algemene informatie
- Hulpmiddelen bij eten en drinken
- School en klasdeetjes
- Fijne motoriek
- Boeken
- Gevoelens
- Organisatie
- Taal
- enz...

Positieve kantjes

Kinderen met DCD hebben veel hulp en tijd nodig. Ze botsen vaak tegen een muur van onbegrip bij mensen die hen niet echt kennen. Toch blijven ze hun eigen vrolijke en zachte ik.

Ze hebben een groot gevoel voor humor, zijn lief, zorgzaam en hebben een groot hart. Ze staan open om te leren en buigen de dingen naar hun hand, zodat ze (soms via een omweg) er toch geraken.

Ze zijn enorm vindingrijk en volhardend.

Ze zijn goudeerlijk en willen gewoon een kans krijgen. Het enige wat ze vragen is begrip en vooral tijd... véél tijd, om zichzelf te zijn in deze veeleisende wereld.

Niet het eindresultaat moeten we beoordelen, maar de enorme inzet die kinderen met DCD elke dag geven.

Vanuit het besef dat een kind met DCD één derde meer energie moet besteden dan zijn leeftijdsgenoten, kunnen we alleen maar bewondering hebben.

Jij
bent
ZO MOOI
ander 2

natuurlijk niet meer of minder maar
zo mooi anders,
Ik zou je nooit,
anders dan anders willen.

Maak kennis met onze andere uitgaven:

Bekijk en download deze gratis op www.dyspraxis.be

Deel uit, geef door, verspreid en gebruik. Hoe meer mensen deze tips gebruiken, hoe beter. Vernoem wel altijd je bron.
Zo wordt niet alleen DCD maar ook wij weer bekender.

Samen staan we sterk en maken we DCD (h)erkenbaar!

Alle tips en weetjes zijn altijd welkom.

Uitgave 2024 van de stuurgroep:
Kaat Dewitte, Ann Slegers, Ann Desmyter, Amy Deroubaix,
Joke Vrijders, Jason Spinks, Veerle Algoed